

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15\(44\)-48-63](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15(44)-48-63)
УДК 37:355.58

Богданов Євген Павлович,

аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти
Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради;
Начальник Навчально-методичного центру цивільного захисту
та безпеки життєдіяльності Херсонської області.
Херсон, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4559-3052>
a7591761@gmail.com

ПІДГОТОВКА КЕРІВНОГО СКЛАДУ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У 1980–2020 РОКАХ

Анотація. У статті розглянуто досвід організації підготовки керівних кадрів у сфері цивільного захисту в історичній ретроспективі 1980–2020 років. Для координації виконання заходів, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період, законодавством України визначено коло посадових осіб серед керівного складу органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. Встановлено, що у різні періоди, керівні функції щодо забезпечення безпеки населення та реагування на сучасні загрози покладалися на керівників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, адміністративного управління підприємств, установ та організацій. Визначено основні періоди та етапи розвитку системи підготовки та перепідготовки керівних кадрів цивільного захисту, яка формувалася в системі цивільної оборони, а згодом в системі цивільного захисту. Для виконання завдання підготовки керівників утворювались територіальні курси цивільної оборони, які реорганізувались в навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності. Охарактеризовано підходи до організації навчання керівників у різні періоди. На ранніх історичних етапах навчання відбувалося з метою підготовки до вирішення оборонних завдань та захисту від зброї масового ураження, потім було орієнтовано на підготовку до здійснення захисту від наслідків надзвичайних ситуацій мирного часу та особливого періоду. Розкрито основний зміст навчання, що в залежності від особливостей організації державної системи на яку

покладалося забезпечення безпеки у надзвичайних ситуаціях, враховуючи загрози сучасності, пріоритетні завдання щодо захисту населення, організацію та особливості управління діями сил та заходів цивільного захисту. Досліджено основні форми і методи підготовки керівного складу до виконання функцій у сфері цивільного захисту. Виявлено, що навчання здійснювалось з відривом від виробництва безпосередньо на базі курсів, під час виїздів, за дистанційною формою, онлайн. Вивчено форми та метода навчання та з'ясовано, що провідними методами підготовки керівних кадрів цивільного захисту є: проведення ділових ігор, аналіз конкретних ситуацій, групові вправи, тренування, практична робота з документацією тощо.

Ключові слова: цивільна оборона; цивільний захист; підвищення кваліфікації; навчання керівних кадрів; надзвичайні ситуації.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Аналіз причин виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій (далі – НС) свідчить, що швидкість та успішність реагування на загрози, забезпечення мінімізації їх негативного впливу, великою мірою залежить від якості прийнятих управлінських рішень на організацію заходів захисту та життєзабезпечення населення, забезпечення проведення рятувальних робіт тощо. Отож спеціальна підготовка керівних кадрів, які відповідно до своїх повноважень забезпечують управління безпекою при загрози та виникненні НС є складовою державної політики. Завдання з підготовки керівних кадрів щодо захисту населення від різноманітних уражень, аварій, стихійних лих у різні періоди покладалося на державну систему цивільної оборони, а згодом на систему цивільного захисту.

Система цивільної оборони (далі – ЦО) як загальнодержавна оборонна складова створена у 1961 році. Впродовж 60–80 років ця система у першу чергу вирішувала завдання захисту населення і народного господарства країни від ракетно-ядерної, хімічної, бактеріологічної зброї, проведення рятувальних і невідкладних аварійно-відновлювальних робіт в осередках ураження. Разом з тим, створені у той час сили цивільної оборони, також долучалися й до ліквідації наслідків НС мирного часу.

Низка надзвичайних ситуацій, які ознаменували 80 роки ХХ століття, зокрема, Ашхабадське (Туркменія), Тангшенське (Китай) і Спітакське (Вірменія) землетруси, хімічна аварія на комбінаті в м. Бхопале (Індія) та, найтрагічніша для України, аварія на Чорнобильській АЕС, спонукали до вирішення системою цивільної оборони екологічних та господарських

проблем. Отже пріоритетним завданням став захист населення і територій від стихійних лих, аварій, катастроф в мирний час. В історії сучасної України, у 2013 році система цивільної оборони закономірно трансформувалася в єдину державну систему цивільного захисту (далі – ЦЗ) з визначеним широким колом завдань, в першу чергу спрямованих на захист населення, навколишнього середовища, територій від НС мирного часу та в особливий період. У перехідний період (2004–2013) одночасно функціонували дві державні системи цивільної оборони та цивільного захисту.

Основними організаторами заходів захисту у всі роки були керівники та заступники керівників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, які за посадою виконували покладені на них функції у сфері цивільного захисту (далі – керівні кадри у сфері ЦЗ). Усвідомлюючи, що якість виконання заходів захисту перш за все залежить від рівня компетентності та професіоналізму керівників, для їх підготовки у системі цивільної оборони у 1964 році утворені територіальні курси цивільної оборони (далі – курси ЦО), які у 2005 році реформувалися в регіональні навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності (далі – Центр).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі вітчизняні та зарубіжні вчені приділяють певну увагу вивченню питання підготовки фахівців у сфері цивільного захисту, це відображено у працях С. Андреева, М. Брушлінського, Ю. Воробйова, Л. Жукової, Н. Клименко, О. Могильниченка, С. Соколова, П. Вагнера, О. Труша, І. Трояна, М. Фалєєва.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у теоретичному аналізі та вивченні досвіду організації навчання керівних кадрів у сфері ЦЗ в історичній ретроспективі, дослідження форм та методів навчання, які використовувалися залежно від специфіки завдань, що висувалися до державної системи, врахування їх позитивного досвіду сприятиме подальшому підвищенню якості підготовки керівників у сфері ЦЗ.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено **завдання**: проаналізувати підходи до навчання керівних кадрів у сфері цивільного захисту у межах часу з 1980 до 2020 років.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Підвищення якості проведення навчання керівних кадрів у сфері

цивільного захисту, пошук оптимальних та актуальних методів його проведення завжди були в центрі уваги державних систем. Вивчення закономірностей розвитку системи навчання у сфері цивільного захисту; визначення пріоритетних напрямів, форм і методів навчання у підготовці керівних кадрів. Завдання: дослідити як змінювався контекст навчання, оновлювались підходи до його організації, визначити провідні форми та методи, які використовувались в освітньому процесі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Дослідження проведено на основі аналізу нормативно-правової бази, навчально-методичної літератури, методичних рекомендацій щодо організації проведення навчання керівних кадрів у сфері цивільного захисту у період з 1980 по 2020 роки. Особливості змісту навчання та порядку організації підготовки досліджено на основі вивчення досвіду роботи та документації навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Організація навчання керівних кадрів у сфері ЦО 1980–1991 роки.

На початку 80 років з метою удосконалення підготовки та перепідготовки керівного складу наказом керівника ЦО – заступника міністра оборони СРСР було введено в дію нове Положення про курси цивільної оборони. Цим положенням визначалось, що курси ЦО є постійно діючими навчальними закладами ЦО СРСР. Такі курси створювались в республіках, краях, областях, районах та містах.

Особи, які за посадами входили до кола керівників з ЦО, проходили підготовку та перепідготовку на курсах ЦО. Основною метою такого навчання було поглиблення знань з теорії ЦО, відпрацювання практичних навичок в якісному проведенні заходів ЦО; вивчення змісту, форм і методів морально-політичної і психологічної підготовки особового складу сил ЦО та населення країни; формування умінь щодо організації та проведення командно-штабних та комплексних навчань ЦО.

Здійснювалась підготовка керівників ЦО з відривом від виробництва на навчально-матеріальній базі курсів. Відпрацювання окремих практичних питань відбувалося на базі об'єктів народного господарства, які закріплювались за курсами.

Програма навчання для керівників у сфері ЦО затверджувалася Міністерством оборони СРСР та містила перелік тем, обов'язкових для

відпрацювання за посадою. Тематика занять компонувалася за розділами:

- організація захисту територій та населення від засобів ураження;
- підвищення стійкості об'єктів народного господарства у воєнний час;
- порядок проведення практичних заходів ЦО.

У ході навчальних занять керівники у сфері ЦО повинні були розширити та поглибити свої теоретичні знання та виробити практичні навички у виконанні обов'язків з ЦО. Основними формами проведення занять визначалися: практичні заняття, групові заняття та вправи, лекції, консультації та самостійна роботи слухачів.

Під час практичних занять відпрацьовувались основні способи захисту від тогочасних засобів ураження, організаційних та інженерно-технічних заходів націлених на підвищення стійкості об'єктів у воєнний час. Крім того, керівники вчилися використовувати засоби зв'язку, користуватися спеціальними приладами та іншою технікою, яку використовували в той час сили ЦО. Головною на практичних заняттях була робота кожного слухача з планами, картами, таблицями, іншими засобами навчання. Окрема увага приділялася тренуванням у виданні наказів та розпоряджень на проведення заходів ЦО, ведені відповідної документації з ЦО.

Групові заняття та вправи мали на меті закріплення теоретичних знань, а також удосконалення практичних навичок в оцінці обстановки, прийнятті рішень, управління силами ЦО. Заняття та вправи проводилися у складі навчальної групи, де всі слухачі вирішували одне завдання, діяли в якості однієї посадової особи. Лекції давали слухачам основні знання з теорії ведення ЦО та висвітлювали найбільш складні навчальні питання, також формували партійну ідеологію. Консультації слухачів проводилися з метою надання допомоги у самостійному вивченні питань. Самостійна ж робота слухачів, що проводилася під керівництвом викладача, вважалася обов'язковою складовою навчального процесу.

Організація навчання керівних кадрів ЦО 1991–2001 роки

З отриманням Україною незалежності, почалася законодавча розбудова системи цивільної оборони, яка створювалася з метою захисту населення та територій від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру. У той час в системі підготовки населення начальником Штабу ЦО України затверджується Положення про територіальні курси ЦО. Водночас зміст Положення не врахував змін, які відбувалися в галузі освіти, а відсутність його державної реєстрації не надало йому міжвідомчого характеру. Внаслідок чого процес підготовки керівних кадрів продовжував наслідувати радянську систему, залишивши її основні компоненти [1].

Організація навчання керівних кадрів ЦО 2001–2008 роки

У 2001 році з виданням нових законодавчих актів починає формуватися нова система підготовки керівних кадрів у сфері ЦО. Серед іншого, відповідальність за підготовку кадрів покладено на МНС України, визначено перелік категорій посадових осіб, які за посадою виконують функції керівників у сфері ЦО, визначено та приведено у відповідність зі стандартами освіти систему підготовки та перепідготовки керівного складу ЦО, визначено статус територіальних курсів ЦО як одного з типів навчально-методичних установ.

В оновленій системі, підготовка керівних кадрів ЦО здійснюється в тому числі під час проходження функціонального навчання у сфері цивільного захисту в мережі курсів ЦО. Функціональне навчання визначалося як одна з форм підвищення кваліфікації за цільовим призначенням для виконання функцій щодо запобігання та реагування на НС, здійснення якісного управління у сфері ЦЗ. Водночас функціональне навчання передбачало надання спеціальних знань та умінь у сфері ЦО не за професією, а за посадою, яку слухачі займали у органах влади та на підприємствах. Отже визначена система трансформувалася у стандарт, яким стала Програма функціонального навчання (далі – Програма). Навчальний матеріал Програми компонувався в основні складові компоненти: загальну, спеціальну та регіональну. Загальна складова передбачала вивчення слухачами наступних розділів:

- природно-техногенні загрози та заходи щодо їх усунення;
- система державного управління безпекою у надзвичайних ситуаціях;
- основні заходи у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій;
- забезпечення заходів та дій сил цивільної оборони.

Спеціальна (функціональна) складова передбачала вивчення обов'язків слухача у сфері ЦО за посадою, особливості організації та складові управління територіальними і функціональними підсистемами.

Регіональна (галузева) компонента розглядала питання особливостей проведення евакуації на визначеній території, стан природно-техногенної небезпеки регіону.

Основними видами навчальних занять виступали: лекції, практичні та семінарські заняття, індивідуальні заняття, консультації.

Слід зазначити, що лекції як основний вид занять використовувалися при вивченні загальної та регіональної складової, практичні заняття проводились при відпрацюванні спеціального розділу програми.

Навчання відбувалося з відривом від виробництва бази курсів ЦО.

Тривалість навчання за програмою для керівного складу складала 72 години.

Самостійна робота слухача була важливою компонентною навчання. Відповідно до розподілу годин за планом навчання для самостійного опрацювання виділялася половина навчального часу.

Організація навчання керівних кадрів ЦО 2008–2014 роки

У 2007 році новим та принциповим в організації підготовки керівних кадрів ставало проведення функціонального навчання контексті післядипломної освіти з врахуванням стандартів вищої освіти з питань безпеки життєдіяльності та цивільного захисту.

Оновлення підходів призвело як до зміни змісту програми навчання, так і до зміни принципів організації навчання на основі модульного підходу.

Програма мала загальну, спеціальну та регіональну складові, які формувалися з навчальних модулів. Разом з тим Програма визначала й нормативну та варіативну частини.

Загальна частина передбачала опрацювання питань побудови та правового забезпечення системи ЦЗ та захисту населення і територій, розкривала сутність завдань щодо заходів запобігання та реагування на НС. Зокрема, нормативна частина загальної складової включала навчальні модулі:

- державне управління у сфері цивільного захисту;
- комплексний захист населення і територій від надзвичайних ситуацій;
- забезпечення заходів та дій сил цивільного захисту.

Спеціальна складова, формувала здатність слухача виконувати в межах посади ще й додаткові завдання, відповідно до розподілу обов'язків у сфері ЦО. Залежно від конкретних потреб слухачів, складова komponувалася з варіативних навчальних модулів:

- координування та управління діями під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- організація сталого функціонування об'єктів господарювання у надзвичайних ситуаціях.

Регіональна складова розглядала питання природно-техногенної безпеки у межах конкретної території, особливості кліматично-географічного розташування, порядок створення та використання матеріальних резервів, особливості проведення евакуації населення. Виходячи з вимог та місцевих особливостей, ця складова містила варіативний модуль: особливості функціонування територіальної підсистеми цивільного захисту.

План навчання визначав співвідношення складових функціональної

програми навчання, що як правило, складало: загальна складова до 50%, спеціальна складова до 40%, регіональна до 10%.

У Програмі вперше були визначені показники умінь (здатності, готовності) слухачів до виконання функцій за цільовим призначенням у сфері цивільного захисту, якими зокрема виступали: показник набуття компетенції, технологічність, правовий показник, показник можливості самовдосконалюватися.

Основним засобом діагностики рівня сформованих знань та умінь вважалося виконання спеціальної вправи та проведення тестового контролю.

При організації навчання пріоритетними визначалися активні форми навчання та самостійна робота слухачів.

До основних форм проведення занять належали: лекції, практичні та семінарські заняття, консультації.

Лекції залишалися одним з основних видів навчальних занять. Практичні заняття призначалися для закріплення матеріалу лекцій, та передбачали рішення навчальних завдань. Практичні заняття проводилися у вигляді групових вправ, ділових ігор, аналізу конкретних виробничих ситуацій. Семінарські заняття являли собою завершальний етап у вивченні навчального модулю або складової програми.

Самостійна робота слухачів була основним способом вивчення матеріалу. Навчальний час, відведений для самостійної роботи становив не менш 1/3 та не більш 2/3 від загального обсягу навчання.

Тривалість навчання для керівних кадрів складала 72 години.

Навчання проводилося з відривом від виробництва на базі курсів ЦО. Водночас за наявності сформованої потреби від органів місцевого самоврядування курсами проводилися також виїзні заняття на базі спеціально утворених навчально-консультаційних пунктів.

У той же час здійснюються активні спроби започаткувати проведення навчання за дистанційною формою. Зокрема, починаючи з 2010 року, Центром виконується планомірна робота у напрямку використання навчального середовища MOODLE, яке б дозволило задовольнити потреби у дистанційному проходженні навчання керівних кадрів. MOODLE (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) – відкрита система управління навчанням, орієнтована на організацію взаємодії між викладачем та слухачем, що може використовуватися для організації дистанційних курсів.

З цією метою педагогічним складом Центру розроблялися дистанційні курси, навчально-методичні матеріали. Здійснювалася

відповідна підготовка викладачів щодо користування можливостями навчальної платформи. Однак, обмежені технічні можливості того часу, відсутність у більшості районів якісного інтернет-зв'язку в той період не дали можливості повноцінно впровадити таку форму роботи.

Організація навчання керівних кадрів у сфері ЦЗ 2014–2020 роки

Проведення низки реформ, які почали відбуватися в Україні, в тому числі реформа місцевого самоврядування, децентралізація влади, висунули нові вимоги й до системи навчання керівних кадрів у сфері ЦЗ. Постійне оновлення влади, необхідність швидко та якісно реагувати на виникаючі нові загрози, складна соціально-політична ситуація, спровокували ДСНС знову оптимізувати підходи до організації навчання, змінивши його контекст та зміст.

Так, функціональне навчання тепер розглядається як процес набуття та систематичного оновлення особою спеціальних знань, умінь і навичок з питань цивільного захисту без вдосконалення раніше набутих нею компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань.

Зміст навчання визначається Програмою функціонального навчання, яка виконує роль стандарту. Вона розробляється Центром за погодженням з територіальним підрозділом у сфері цивільного захисту та затверджується головою територіальної підсистеми цивільного захисту.

Метою підготовки стає формування у керівних кадрів інтегральної компетенції: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і проблеми, що можуть виникати під час різних режимів діяльності територіальної підсистеми ЦЗ; та спеціальних компетенцій, серед яких: здатність до виконання функціональних обов'язків у сфері цивільного захисту; дієве використання завчасно розробленого алгоритму дій в умовах НС; здійснення управлінських функцій в умовах загрози та виникнення НС.

Показниками сформованості компетентності слухачів до виконання функціональних обов'язків у сфері ЦЗ в межах своїх повноважень (посад) стають визначені рівні знань, умінь, відповідальності та автономності у виконанні покладених завдань з розв'язання конкретних управлінських проблем із запобігання та реагування на НС.

Зміст навчального матеріалу Програми розкривається у відповідних модульних складових компонентах програми: загальній, профільній та регіональній складовій. Загальна складова розглядає основні заходи щодо реалізації завдань із запобігання та реагування на НС, та складається з навчальних модулів:

- єдина державна система цивільного захисту, її складові та сили цивільного захисту;

- основні заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій;
- порядок створення і використання регіональних, місцевих та об'єктових матеріальних резервів для запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків.

Профільна складова – спрямована на оволодіння слухачем технологіями (алгоритмами) вирішення основних завдань відповідно до функцій та обов'язків, що виконуються ним згідно з посадою у складі підсистем єдиної державної системи ЦЗ. Профільна складова носить варіативний характер та складається з модулів, які містять алгоритми дій посадових осіб у різних режимах функціонування системи ЦЗ.

Регіональна складова – орієнтована на здобуття слухачем знань, умінь і навичок з виконання завдань цивільного захисту з урахуванням природних і техногенно-екологічних особливостей регіону (міста, району). Складова представлена модулем: заходи щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування та ліквідації їх наслідків, створення необхідних передумов для стійкого розвитку території.

Зменшено й тривалість підготовки керівних кадрів за програмою, яка тепер складає 45 годин. При цьому кардинально змінено співвідношення складових програми. ДСНС рекомендувало Центрам збільшити частку практичної складової – до 80%, за рахунок зменшення частки теоретичної складової – до 20%. У практичній складовій до 60% навчального часу спрямувати на формування умінь виконання окремих робіт, завдань.

Загальна та регіональна складові зменшені до 25%, вивчення профільної складової збільшено до 50%.

Основними видами проведення навчання є класно-групове заняття, практичне заняття, групова вправа, самостійна робота.

Пріоритетними формами проведення навчальних занять вважаються практичні заняття. Основною формою проведення занять за профільною складовою є розв'язання окремих проблемних завдань на основі розроблених Центром кейсів (проблемних ситуацій). Основною формою роботи за регіональною складовою є групова вправа. Під час виконання групових вправ керівники тренуються виконувати обов'язки за однією посадою, та відпрацьовують навички з організації та планування заходів цивільного захисту. Навчальні завдання, що виносяться на відпрацювання включають проведення дій на декількох рівнях функціонування системи та за різних умов обстановки.

Підготовка керівників проводиться з відривом від виробництва на базі Центру. З метою наближення навчання до районів області плануються та проводяться виїзні заняття.

Останнім часом, у зв'язку з погіршення медико-біологічної ситуації в країні, у практиці Центру активно та успішно застосовується онлайн-навчання з використанням навчальної платформи ZOOM. Такий спосіб навчання дає можливість керівним кадрам отримувати необхідні знання щодо виконання функцій у сфері ЦЗ безпосередньо за місцем перебування.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Питання підготовки керівних кадрів до виконання управлінських дій в умовах загрози та виникнення НС завжди виділялось як питання державного значення. Завдання щодо реалізації підготовки керівників до дій у НС виконувалось системі цивільної оборони (1961–2013) та Єдиній державній системі цивільного захисту (2013–2020). Для підготовки таких категорій державою утворювались територіальні курси цивільної оборони, які згодом реформовані в навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

З 2001 року підготовка керівних кадрів на курсах розглядалася в контексті проходження ними функціонального навчання.

Система підготовки керівних кадрів у сфері ЦЗ визначалася з врахуванням вимог та стандартів галузі освіти до здійснення підвищення кваліфікації керівних кадрів в системі післядипломної освіти.

Головною метою навчання керівних кадрів було та залишається формування умінь управління людськими ресурсами, силами і засобами цивільного захисту при реагуванні на загрозу або виникнення НС.

Зміст підготовки визначався відповідно розробленими програмами навчання, з 2001 року Програмою функціонального навчання. Контекст навчання завжди враховував загрози сучасності, пріоритетні завдання щодо захисту населення, організацію та особливості управління державною системою, яка опікувалась безпекою населення в НС.

Перспективи подальших досліджень. Вивчений досвід організації підготовки свідчить, що система навчання керівних кадрів цивільного захисту змінює акценти в бік зменшення тривалості навчання, збільшення частки практичної складової, наближення слухачів до навчання через використання сучасних технологій, що встановлює необхідність подальшого дослідження даної теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] С. І. Осипенко, А. І. Іванов, *Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту: навч. посіб.* Київ, Україна, 2007, 139 с.
- [2] Положение о курсах гражданской обороны: *Приказ начальника гражданской обороны СССР – заместителя министра обороны СССР от 30 декабря 1979 г. № 140.* ВЦОК ГО СССР. 1980.
- [3] Д. А. Крутских, А. П. Руденко, *Учебная и методическая работа на курсах гражданской обороны: пособие.* Москва, Россия: Советская Россия, 1984, 125 с.
- [4] Верховна Рада України. (2002, Квіт. 23). *Наказ № 107 Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження типового положення про територіальні курси, навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності».* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-02#Text>
- [5] *Програма функціонального навчання за цільовим призначенням державних службовців та керівників державних підприємств, установ і організацій, на яких поширюється дія законів у сфері цивільного захисту як посадових осіб єдиної державної системи органів виконавчої влади з питань запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру та осіб керівного складу Цивільної оборони.* Херсон, Україна, 2004, 58 с.
- [6] Верховна Рада України. (2008, Лип. 10). *Наказ № 514 Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу з функціонального навчання у мережі навчально-методичних установ єдиної системи цивільного захисту».* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0734-08#Text>
- [7] *Програма функціонального навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту.* Херсон, Україна, 2014, 49 с.
- [8] Верховна Рада України. (2014, Жовт. 21). *Наказ № 1112 Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу з функціонального навчання».* Дата оновлення: 14.06.2019. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1398-14#Text>

- [9] *Програма функціонального навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту для потреб органів виконавчої влади (органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання). Херсон, Україна, 2020, 29 с.*

TRAINING OF CIVIL PROTECTION MANAGEMENT STAFF IN 1980–2020

Yevhen Bohdanov,

postgraduate student of the Department of Pedagogy and
Education Management at Municipal Higher Educational Institution
«Kherson Academy of Continuing Education»
of Kherson Regional Council.
Kherson, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4559-3052>
a7591761@gmail.com

Abstract. The article considers the experience of organizing training of management staff in the field of civil protection in the historical retrospective of 1980–2020. To coordinate the implementation of measures aimed at preventing emergencies, eliminating their consequences and providing assistance to victims in peacetime and in special periods, the legislation of Ukraine defines the range of officials among the leadership of executive authorities, local governments and businesses. It is established that in different periods, the leading functions to ensure public safety and respond to modern threats were entrusted to the heads of executive bodies, local governments, administrative departments of enterprises, institutions and organizations. The main periods and stages of development of the system of training and retraining of management staff in the field of civil protection, which was formed in the civil defense system, and later in the civil protection system, are defined. To fulfill the task of training managers, territorial civil defense courses were formed, which were reorganized into educational and methodological centers for civil protection and life safety. Approaches to the organization of management training in different periods are described. In the early historical stages, training took place in preparation for solving defense tasks and defense against weapons of mass destruction, then focused on preparation for protection against the effects of peacetime and special period emergencies. The main content of the training is analyzed. It depends on the peculiarities of the organization of the state system, that is responsible for the safety of the emergencies. The content of training takes into account relevant

threats, the priority tasks of protection, organization and management of forces activities and civil defense measures. The main forms and methods of training management staff to perform functions in the field of civil protection are studied. It was found that it was carried out off-the-job training directly on the courses, during departures, distance form, online. The forms and methods of training have been studied and it has been found out that the leading methods of training management staff in the field of civil protection are: conducting business games, analysis of specific situations, group exercises, training, practical work with documentation, etc.

Keywords: civil defense; civil protection; advanced training; management staff training; emergencies.

ПОДГОТОВКА РУКОВОДЯЩЕГО СОСТАВА В СФЕРЕ ГРАЖДАНСКОЙ ЗАЩИТЫ В 1980–2020 ГОДАХ

Богданов Евгений Павлович,

аспирант кафедры педагогики и менеджмента образования

Коммунального высшего учебного заведения

«Херсонская академия непрерывного образования»

Херсонского областного сонета;

Начальник учебно-методического центра

гражданской защиты и безопасности жизнедеятельности

Херсонской области.

Херсон, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4559-3052>

a7591761@gmail.com

Аннотация. В статье рассмотрен опыт организации подготовки руководящих кадров в сфере гражданской защиты в исторической ретроспективе 1980–2020 годов. Для координации выполнения мероприятий, направленных на предотвращение чрезвычайных ситуаций, ликвидации их последствий и оказания помощи пострадавшим в мирное время и в особый период, законодательством Украины определен круг должностных лиц среди руководящего состава органов исполнительной власти, местного самоуправления и субъектов хозяйствования. Установлено, что в разные периоды, руководящие функции по обеспечению безопасности населения и реагирования на современные угрозы возлагались на руководителей органов исполнительной власти, местного самоуправления, администраций предприятий, учреждений и организаций. Определены основные

периоды и этапы развития системы подготовки и переподготовки руководящих кадров гражданской защиты, которая формировалась в системе гражданской обороны, а затем в системе защиты. Для выполнения задачи подготовки руководителей создавались территориальные курсы гражданской обороны, реорганизовались в учебно-методические центры гражданской защиты и безопасности жизнедеятельности. Охарактеризованы подходы к организации обучения руководителей в разные периоды. На ранних исторических этапах обучении с целью подготовки к решению оборонных задач и защиты от оружия массового поражения, затем было ориентировано на подготовку к осуществлению защиты от последствий чрезвычайных ситуаций мирного времени и особого периода. Раскрыто содержание обучения, в зависимости от особенностей организации государственной системы на которую возлагалось обеспечение безопасности в чрезвычайных ситуациях, учитывая угрозы современности, приоритетные задачи по защите населения, организацию управления действиями сил и мероприятий гражданской защиты. Исследованы основные формы и методы подготовки руководящего состава к выполнению функций в сфере гражданской защиты. Выявлено, что обучение осуществлялось с отрывом от производства непосредственно на базе курсов, во время выездов, по дистанционной форме, онлайн. Изучены формы и метода обучения и выяснено, что ведущими методами подготовки руководящих кадров гражданской защиты являются: проведение деловых игр, анализ конкретных ситуаций, групповые упражнения, тренировки, практическая работа с документацией и тому подобное.

Ключевые слова: гражданская оборона; гражданская защита; повышение квалификации; обучение руководящих кадров; чрезвычайные ситуации.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] S. I. Osypenko, A. I. Ivanov, Orhanizatsiia funktsionalnoho navchannia u sferi tsyvilnoho zakhystu: navch. posib. Kyiv, Ukraina, 2007, 139 s.
- [2] Polozhenie o kursah grazhdanskoj oborony: Prikaz nachal'nika grazhdanskoj oborony SSSR – zamestitelya ministra oborony SSSR ot 30 dekabrya 1979 g. № 140. VCOK GO SSSR. 1980.
- [3] D. A. Krutskih, A. P. Rudenko, Uchebnaya i metodicheskaya rabota na kursah grazhdanskoj oborony: posobie. Moskva, Rossiya: Sovetskaya

Rossiya, 1984, 125 s.

- [4] Verkhovna Rada Ukrainy. (2002, Kvit. 23). Nakaz № 107 Ministerstva Ukrainy z pytan nadzvychainykh sytuatsii ta u spravakh zakhystu naselennia vid naslidkiv Chornobylskoi katastrofy «Pro zatverdzhennia typovoho polozhennia pro terytorialni kursy, navchalno-metodychni tsentry tsyvilnoho zakhystu ta bezpeky zhyttiediialnosti». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-02#Text>
- [5] Prohrama funktsionalnoho navchannia za tsilovym pryznachenniam derzhavnykh sluzhbovtziv ta kerivnykiv derzhavnykh pidpriemstv, ustanov i orhanizatsii, na yakykh poshyriuietsia diia zakoniv u sferi tsyvilnoho zakhystu yak posadovykh osib yedynoi derzhavnoi systemy orhaniv vykonavchoi vlady z pytan zapobihannia i reahuvannia na nadzvychaini sytuatsii tekhnohennoho ta pryrodnoho kharakteru ta osib kerivnoho skladu Tsyvilnoi oborony. Kherson, Ukraina, 2004, 58 s.
- [6] Verkhovna Rada Ukrainy. (2008, Lyp. 10). Nakaz № 514 Ministerstva Ukrainy z pytan nadzvychainykh sytuatsii ta u spravakh zakhystu naselennia vid naslidkiv Chornobylskoi katastrofy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu navchalnoho protsesu z funktsionalnoho navchannia u merezhi navchalno-metodychnykh ustanov yedynoi systemy tsyvilnoho zakhystu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0734-08#Text>
- [7] Prohrama funktsionalnoho navchannia kerivnoho skladu ta fakhivtsiv, diialnist yakykh poviazana z orhanizatsiieiu i zdiisnenniam zakhodiv z pytan tsyvilnoho zakhystu. Kherson, Ukraina, 2014, 49 s.
- [8] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Zhovt. 21). Nakaz № 1112 Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu navchalnoho protsesu z funktsionalnoho navchannia». Data onovlennia: 14.06.2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1398-14#Text>
- [9] Prohrama funktsionalnoho navchannia kerivnoho skladu ta fakhivtsiv, diialnist yakykh poviazana z orhanizatsiieiu i zdiisnenniam zakhodiv z pytan tsyvilnoho zakhystu dlia potreb orhaniv vykonavchoi vlady (orhaniv mistsevoho samovriaduvannia, subiektiv hospodariuvannia). Kherson, Ukraina, 2020, 29 s.

*Стаття надійшла до редакції
12 січня 2021 року*